ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR
ARBEID EN SAMENLEVING

SAMENVATTING

JONG GELEERD, JONG GEDAAN!

ONDERZOEK NAAR CULTUUREDUCATIE EN –PARTICIPATIE BIJ DE ALLERKLEINSTEN (0-6 JAAR)'

Lode Vermeersch, Lucas Pissens, Nele Havermans, Jessy Siongers, John Lievens & Steven Groenez

Onderzoek in opdracht van Departement Cultuur, Jeugd en Media

1. Inleiding en aanleiding

- Cultuur is er voor iedereen. Ook voor jonge kinderen. Maar wat hebben jonge kinderen aan cultuurdeelname en cultureel leren? Is het verstandig daar in te investeren (niet alleen als ouder of opvoeder, maar ook als overheid)? En zo ja, hoe doe je dat het best?
- Hoewel de praktijk- en beleidsaandacht voor cultuureducatie en –participatie bij die allerkleinsten lijkt toe te nemen, is de wetenschappelijk kennis over dit thema toch fragmentair. Deze studie wou daarom de bestaande kennis rond dit thema meer samenbrengen.

2. Waarover gaat dit onderzoek?

Cultuureducatie en –participatie bij kinderen van 0 tot en met 6 jaar ("de allerkleinsten").

3. Onderzoeksmethoden?

Literatuur review	Een beschrijvende analyse van bestaand wetenschappelijk onderzoek.
Veldtekening	Analyse van data over het cultureel aanbod voor de allerkleinsten. De gebruikte data komen uit de Vlaamse aanbodsdatabank www.uitinvlaanderen.be (Publiq, periode 2010-2017) en uit een eigen bevraging van organisaties en particulieren die kunstzinnige activiteiten creëren voor kinderen (N=32 organisaties, 99 projecten).
Internationale vergelijking	Een vergelijking van het Vlaamse beleid met Nederland, Denemarken, Portugal, Engeland.

4. Het belang cultuur voor de allerjongsten? Drie redeneringen

- Onderzoek toont aan dat de opbrengsten van cultuureducatie en cultuurparticipatie niet voor alle leeftijdsgroepen identiek zijn. Hier gelden drie types van redeneringen ten voordele van de allerkleinsten:
    - de return van deelname en leren bij kleine kinderen is groter dan bij oudere leeftijdsgroepen, ze hebben immers nog "een heel leven te gaan" en dus is er meer kans dat het geleerde rendeert.

- cultuur voor kleine kinderen is een meer faire en sociaal gelijkmakende investering ten opzichte van andere leeftijdsgroepen. Wie op jonge leeftijd aan cultuur deelneemt en cultureel leert zal dat ook én vaker doen als hij of zij ouder wordt. Door vroeg te investeren in culturele competenties zal de sociale en culturele ongelijkheid later beperkter zijn.
- in de eerste levensjaren is de mentale souplesse en het leerpotentieel van mensen groter. Het brein van kleine kinderen is nog plastisch en groeit sneller dan op eender welke latere leeftijd en de sociale en culturele identiteit van kleine kinderen is (mede daardoor) nog erg veranderlijk.

5. De invloed van cultuurdeelname en cultureel leren op de ontwikkeling van het kind?

- Vrij veel wetenschappelijk onderzoek gaat in op de functies en effecten van cultureel participeren en leren bij de allerkleinsten. Een meerderheid van de bestaande studies onderschrijven dat vroege cultuurbeleving op veel vlakken positief correleert met de cognitieve, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling van het jonge kind. De precieze domeinen en effectgroottes verschillen naargelang de onderzochte culturele disciplines.
- Enkele opvallende voorbeelden: op jonge leeftijd werken met – al dan niet artistieke - beelden stimuleert het ontwikkelen van esthetische voorkeuren, het geometrisch en ruimtelijk redeneren en de conversatievaardigheden van het jonge kind (d.m.v. het praten over beelden). Ook podiumkunsten hebben een positieve impact op latere verbale skills. Het actief betrokken zijn bij het luisteren naar en maken van muziek heeft dan weer vnl. een positief effect op de cognitieve ontwikkeling van het kind (zoals ruimtelijk-temporeel redeneren en talige vaardigheden), alsook op empathisch denken en pro-sociaal gedrag. Het vroeg in contact komen met een rijke geletterdheidsomgeving en het opgroeien in een duurzame voorleescultuur resulteren in hogere geletterdheidscores op latere leeftijd…
- Cultuureducatie en –participatie blijken vooral een gunstige inwerking te hebben op die ontwikkelingsdomeinen die nauw verwant zijn aan de culturele of artistieke discipline zelf (bv. het bevorderend effect van voorlezen op de woordenschat van het kind). Wanneer dat verwantschap minder sterk of rechtstreeks is (bv. het verband tussen dansen en schrijven of tussen theater spelen en wiskundig redeneren), zijn de geobserveerde effecten kleiner of onbestaand.
- Naast de "instrumentele" cultuureffecten is er ook de waarde van de intrinsieke beleving door het kind zelf. Zelfs het jonge kind is een volwaardig cultureel wezen. Hierover bestaat opvallend minder onderzoeksliteratuur.

6. Het cultureel aanbod voor de allerkleinsten in Vlaanderen en Brussel vandaag?

- Het aanbod voor de allerkleinsten (-6 jaar) focust zich vooral op kleuters (ouder dan 3 jaar). Het aanbod is geografisch vrij egaal gespreid over Vlaanderen en Brussel.
- Het grootste aanbod heeft betrekking op de artistieke disciplines theater, dans, audiovisuele kunsten en media. Veel culturele activiteiten en projecten voor kleine kinderen kenmerken zich echter door een multidisciplinaire of interdisciplinaire benadering (bv. een focus op creativiteit in het algemeen).
- Aanbieders zeggen dat ze met hun cultureel aanbod vooral het plezier, het spelenderwijs ontdekken en de creativiteitsontwikkeling bij de kleine kinderen nastreven. Ze willen een vroege eerste kennismaking met cultuur waarmaken.

7. Cultuurbeleid voor de allerkleinsten: Vlaanderen naast andere landen?

- Landen als Engeland, Denemarken en Nederland zetten sterk in op lokale culturele netwerken waarin kinderopvang, kleuteronderwijs, lokaal bestuur, culturele instellingen en kunstenaars samenkomen.
- Beleidsmatig wordt in die landen cultuureducatie ook vaak gezien als een apart ontwikkelingsdomein of pedagogische doelstelling.
- Het inzetten op cultuurdeelname en cultuureducatie voor de allerkleinsten gebeurt in veel landen via initiatieven pro cultuurparticipatie van hele *gezinnen* (met jonge kinderen).
- Vlaanderen heeft een relatief sterk gecentraliseerd beleid: de samenwerking tussen kinderopvang en cultuurbeleid wordt regio-breed gefaciliteerd door Kind & Gezin. In landen als Nederland en Portugal vinden de impulsen tot samenwerking vooral op lokaal niveau plaats.

TO DO: TIEN AANBEVELINGEN OP BASIS VAN HET ONDERZOEK

1. Ouders en verzorgers meer informeren over de mogelijkheden en effecten van een vroeg cultureel engagement. Dit kan best op plaatsen waar ouders met jonge kinderen vaak komen (Kind & Gezin, Huizen van het kind, …).
2. Cultuur- en welzijnsorganisaties sensibiliseren over het belang en de methode van het cultureel werken met deze jonge doelgroep. Dit kan door informerende campagnes (zoals de *Britse Family Arts Campaign*), het delen van succesverhalen, het corrigeren van vooroordelen, enz.
3. Kunstenaars, curatoren, publieksbemiddelaars, gidsen, enz. intenser opleiden en engageren om ook voor/met deze jonge leeftijdsgroep te werken. Dat kan via stageplaatsen, specifieke opleidingen (zoals het postgraduaat 'Creativity and the Arts in Early Childhood' in Birmingham), financiële stimulansen, enz.
4. Het slechten van bestaande participatiedrempels voor de allerkleinsten: financiële drempels, culturele drempels (bv. een cultuursensitieve aanpak afgestemd op de cultureel-diverse achtergrond van ouders), communicatieve drempels (bv. kennis van het aanbod), geografische drempels (bv. afstand naar het aanbod), mobiliteitsdrempels (bv. parkeermogelijkheid dichtbij), …
5. Het slechten van drempels voor organisaties: cultureel aanbod voor de allerkleinsten kent een hogere organisatiekost dan aanbod voor volwassenen (aangepaste locaties, kleinere zalen, andere werving, …). De overheid zou hierbij gericht financieel kunnen bijspringen.
6. De samenwerking tussen cultuurpartners en organisaties die kinderopvang en gezinsondersteuning aanbieden verder stimuleren en intensifiëren. In Vlaanderen zijn er een aantal brede scholen met inclusie van de allerkleinsten. Dit idee zou (meer) gepromoot moeten worden. Het ontwerpen van initiatieven of plekken op lokaal niveau, zoals de *integrale kindcentra* in Nederland of de *open scholen* in Denemarken, kan ook inspiratie bieden. Ook een uitbreiding van Cultuurkuur.be naar kinderopvang (of een specifieke Cultuurmatch-website voor actoren die voor min-6-jarigen werken) kan hierbij helpen.
7. Het opzetten van lokale samenwerkingsverbanden waarbinnen er regelmatig overleg is (bv. maandelijks) tussen kinderopvang, andere vormen van welzijn (bv. Huizen van het Kind), kleuteronderwijs, cultuurcentra, bibliotheken en lokale kunstenaars. Aan deze lokale netwerken kan een "lokale bemiddelaar" verbonden worden die de samenwerking organiseert, partners met elkaar in contact brengt en verdere samenwerking promoot en faciliteert.
8. Naar het voorbeeld van de beroemde *Reggio Emilia*-ruimtes (grote ruimtes met veel "rijke", levensechte materialen die uitnodigen tot verkenning en probleemoplossend denken),

kunnen in Vlaanderen "vrije ruimtes" worden ontwikkeld voor cultuur met deze leeftijdsgroep, bijvoorbeeld binnen de infrastructuur van het deeltijds kunstonderwijs.

9. Naast de vier bestaande ervaringsgebieden in het Vlaamse pedagogisch raamwerk kan een vijfde ervaringsgebied worden opgenomen dat expliciet betrekking heeft op cultuur en creativiteit. We suggereren ook een betere afstemming van de doelstellingen voor cultuureducatie in kinderopvang met die in het kleuteronderwijs (muzische vorming).
10. De samenwerking tussen Kind en Gezin en het Departement Cultuur, Jeugd en Media in Vlaanderen uitbreiden naar andere betrokken departementen, zoals bijvoorbeeld het Departement Onderwijs en Vorming. Het Deense *Netwerk voor Kinderen en Cultuur* kan hiervoor een voorbeeld zijn.